

AKTIVLAR QADRSIZLANISHINI ANIQLASH TARTIBI

U.A.Shirinov – SamISI, dotsent

F.Turayeva – SamISI, magistrant

Annotatsiya: Maqolada buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida aktivlar qadrsizlanishini aniqlash tartibi hamda ularni ichiki va tashqi omillari haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit soʻzlar: aktiv, aktivlar qadrsizlanishi, ichki omil, tashqi omil, xalqaro standartlar.

Аннотация: В статье рассматривается порядок определения обесценения активов, а также их внутренних и внешних факторов на основе международных стандартов бухгалтерского учета.

Ключевые слова: актив, обесценение активов, внутренний фактор, внешний фактор, международные стандарты.

Abstract: The article discusses the procedure for determining impairment of assets and their internal and external factors based on international accounting standards.

Key words: asset, impairment of assets, internal factor, external factor, international standards.

Buxgalteriya hisobi milliy standartlari asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarda baʼzi koʻrsatkichlarning hisobini yuritish toʻgʻri tashkil etilmaganligi va uning natijasida moliyaviy hisobotlarda taqdim etilgan maʼlumotlarning biroz ishonchsizligiga olib kelmoqda. Xususan, aktivlarning qadrsizlanishi hisobini yuritish buxgalteriya hisobi milliy standartlarida toʻliq yoritilmagan. Buxgalteriya hisobi milliy standartlarida baʼzida aktivlarning qadrsizlanishi tushunchasi aktivlarning maʼnaviy eskirishi sifatida qoʻllaniladi.

Iqtisodchi olim M.S.Sayfullayev aktivlarning eskirish, amortizatsiyasi va qadrsizlanish xususiyatlaridan kelib chiqib, ular oʻrtasidagi farqlarni koʻrsatib bergan (1-jadval).

1-jadval

Aktivlarning eskirishi, amortizatsiyasi va qadrsizlanishi oʻrtasidagi farqlar¹

Xususiyatlar	Qadrsizlanish	Eskirish va amortizatsiya
Taʼrif	Qadrsizlanish aktivning balans qiymati kutilmaganda qoplanuvchi yoki foydalanish qiymatidan katta boʻlishi jarayonida vujudga keladi.	Eskirish va amortizatsiya - maʼlum vaqtda aktiv qiymatining asta-sekin pasayishi, va oʻz qiymatini mahsulot(ish xizmat)larga oʻtkazib borish jarayonidir.
Qoʻllanishi mumkin boʻlgan aktivlar turlari	Qadrsizlanish aktivlarning keng doirasi uchun sodir boʻlishi mumkin. Masalan, gudvill, debitorlik qarzlari, asosiy vositalar va investitsiyalar	Eskirish asosiy vositalar uchun hisoblanadi. Amortizatsiya nomoddiy aktivlar uchun qoʻllaniladi.

¹ M.Sayfullayev. Xoʻjalik yurituvchi subyektlarda aktivlarning qadrsizlanishi hisobi va auditini takomillashtirish (PhD) dissertatsiya avtoreferati. Toshkent 2023 y.

Dastlabki shartlar	Qadrsizlanish quyidagi hollarda amalga oshiriladi: - aktivning jismoniy holati o'zgarishi; - aktivning bozor qiymati sezilarli pasayishi; - texnologiya, atrof-muhit, iqtisodiy va huquqiy jihatlar o'zgarishi.	Eskirish va amortizatsiya aktivning foydali xizmat muddati o'tayotganligi sababli hisoblanadi. Buning sababi shundaki, ma'lum vaqtda aktivlar o'z foydali muddatini o'tab bo'ladi. Bunday eskirish va amortizatsiya tufayli aktiv qiymati ma'lum vaqt davomida ishlab chiqilgan yangi aktivga nisbatan kamayadi. Bundan tashqari, buxgalteriya hisobi konsyepsiyasi bo'yicha xarajatlarni daromad bilan taqqoslash uchun eskirish va amortizatsiya hisoblanadi.
--------------------	---	---

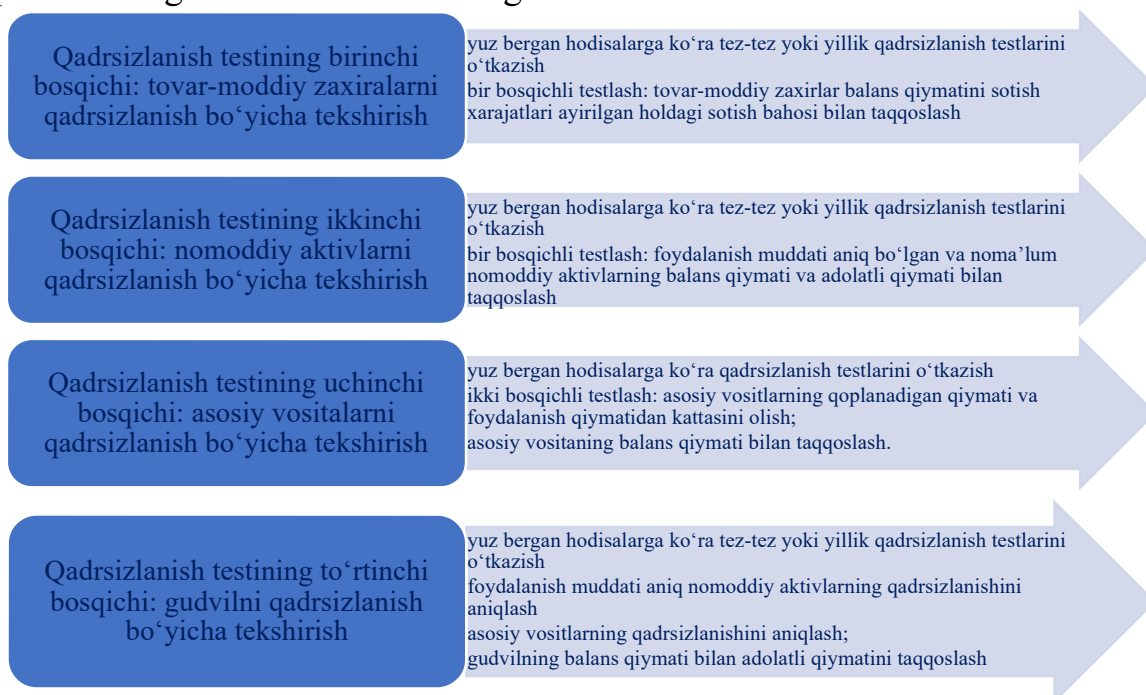
IAS 36ga muvofiq, agar aktivning balans qiymati uning qayta tiklash qiymatidan ortiq bo'lsa, aktiv qadrsizlangan hisoblanadi.

Qayta tiklanadigan summa aktivning sof sotish qiymati va foydalanish qiymatidan qaysi biri katta bulsa shu qiymat orqali topiladi.

Sof sotish bahosi – aktivning bozor qiymatidan sotish xarajatlarini chegirish orqali aniqlanadi.

Foydalanish qiymati - bu aktivdan doimiy foydalanish va uning foydalanish muddati oxirida uni tasarruf etishdan kutilayotgan taxminiy kelajakdagi pul oqimlarining joriy qiymati. -

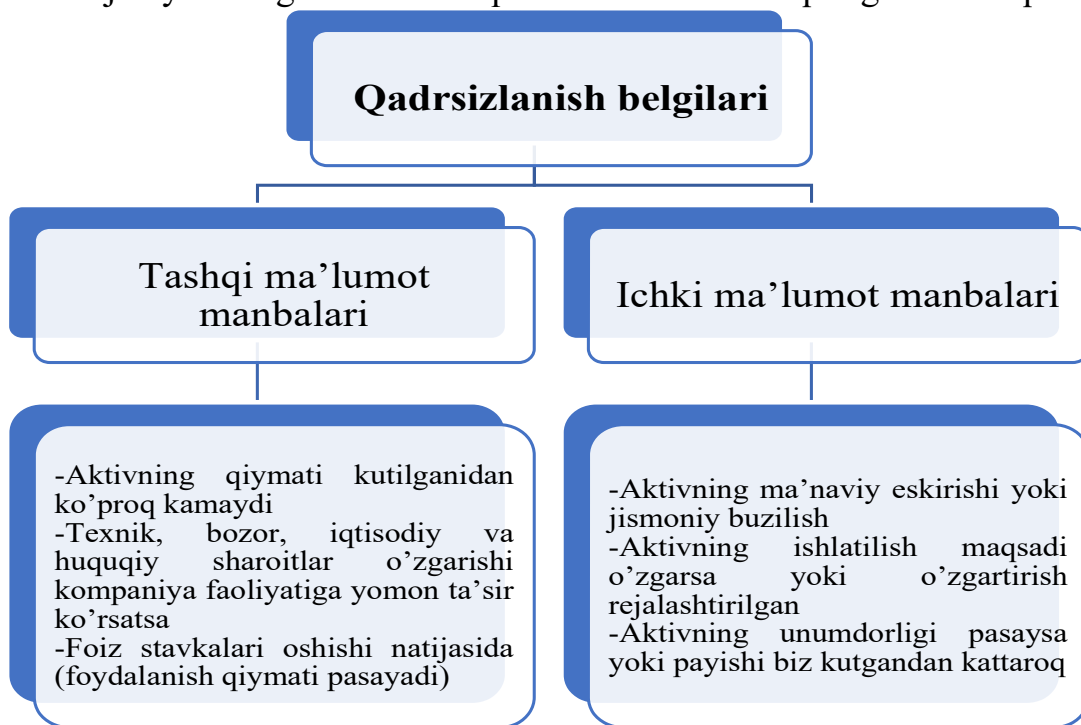
Iqtisodchi olim M.S.Sayfullayev aktivlari qadrsizlanishini aniqlashning 4 bosqichda amalga oshirilishi taklif etilgan.

1-rasm. Aktivlarni qadrsizlanish testidan o'tkazish jarayoni bosqichlari.

Korxonaning xo'jalik faoliyatida ko'p foydalaniluvchi aktivlardan biri tovar-moddiy zaxiralar hisoblanadi. Iqtisodiy, yuridik, texnologik sharoitlarning o'zgarishi ta'siri natijasida ham tovar-moddiy zaxiralar qadrsizlanishga uchrashi

mumkin. Shu sababli, tovar-moddiy zaxiralarning qadrsizlanishini tekshirishini qadrsizlanish testi jarayonining birinchi bosqichida o‘tkazish maqsadga muvofiq.

2-rasm. Aktivlar qadrsizlanishini ifodalovchi manbalar.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda aktivlarning qadrsizlanganligini aniqlash uchun dastlab aktivlarning qadrsizlanishiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar mavjudligini tekshirish lozim. Shundan so'ng, aktivning adolatli qiymati (bozor bahosi) yoki foydalanish qiymati aniqlanadi. Agar aktivning balans qiymati uning adolatli qiymati (bozor bahosi) yoki foydalanish qiymatidan katta bo'lsa, adolatli qiymati (bozor bahosi) yoki foydalanish qiymatidan kattasi olinib, aktivning yangi balans qiymati sifatida aks ettiriladi. Aktivning adolatli qiymati (bozor bahosi) yoki foydalanish qiymatidan eng kattasi bilan aktivning balans qiymati o'rtasidagi farq aktivning qadrsizlanishidan ko'rilgan zarar sifatida tan olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Toye Adeladja Accounting for Depreciation of Non-current Assets and Bookkeeping: Depreciation, Impairment and Revaluation of Non-current Assets/
2. М.Б.Ухажова/ Справедливая стоимость и ее использование в бухгалтерском учете: состояние и перспективы/автореферат,
3. Ширинов, У. А. (2021). Improvement of methodology of auditoral assessment of segmentary accounting and reporting reality in committees providing communication services. *Экономика и социум*, (5-2), 642-647.
4. Ширинов, У. А., & Нарзуллаев, Н. А. (2022). Молиявий мажбуриятлар аудитини такомиллаштириш. *Экономика и социум*, (6-2 (97)), 810-813.
5. Ширинов, У. А., & Нарзуллаев, Н. А. (2022). Молиявий мажбуриятлар аудитини методологик асослари. *Экономика и социум*, (6-2 (97)), 814-817.

6. Д.В.Тихомиров/ Обесценение активов: проблемы отсенки и отражения в финансовой отчетности/ Финансовый сектор экономики.
7. Т.Р. Исмагилова/ Инструментарий определения и признания в отчетности обесценения нематериальных активов/диссертация,